

УДК 37.091.312:378.4/.6(045)

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Кузьма-Качур М.І., Граб О.В., Фірцак О.Ю.

**SOME ASPECTS OF ORGANISING COOPERATIVE EDUCATION IN HIGHER
EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS**

Kuzma-Kachur Mariia, Grab Olga, Firzak Olga

У статті розглянуто проблему організації та основні аспекти кооперативного навчання. Проаналізовано ступінь дослідження цієї проблематики, виділено характерні особливості, переваги та недоліки, основні ролі та правила, яких повинні дотримуватися учасники груп у процесі кооперативного навчання. Встановлено, що кооперативне навчання передбачає групову взаємодію, для якої характерними є ефекти малих груп: фасилітація, синергія, маятника, Рінгеймана, хвилі, пульсара, навіювання, бумеранга, ореолу.

Ключові слова: *технології кооперативного навчання, майбутні учителі початкової школи, ефекти малих груп, групова взаємодія.*

The article has dealt with the problem of organization and basic aspects of cooperative education. We have analyzed the degree of research on this problem, have underlined the characteristic features, advantages and disadvantages, the main roles and rules that participants in cooperative training should be observed. It has been established that cooperative training involves group interaction, which are characterized by the effects of small groups: facilitation, synergy, pendulum, Ringerman, waves, pulsar, suggestion, boomerang, halo.

Key words: *technologies of cooperative education, future primary school teachers, the effects of small groups, group interaction.*

В сучасний період особлива увага до формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи обумовлюється впровадженням концептуальних засад НУШ, вимогами щодо професійної діяльності вчителя початкової школи. Фахівці цього профілю повинні враховувати сукупність психолого-педагогічних факторів, які впливають на розвиток молодшого школяра і в подальшому на формування особистості в цілому. У контексті цих змін у закладах вищої освіти відбувається перехід від пасивних форм навчання до активних та інтерактивних, за яких увага спрямовується на реалізацію особистісно-орієнтованого підходу до формування професійної компетентності. Зазначене детермінує зацікавленість у впровадженні інтерактивних технологій навчання, зокрема кооперативному. Впровадження інтерактивних технологій дає можливість активізувати пізнавальний процес ЗВО, посилити діяльнісний підхід у навчанні, сприяти формуванню професійної компетенції майбутніх учителів початкової школи як важеля впливу на зростання якості освіти в Україні.

Модернізацію вищої педагогічної освіти обумовлюють низка законодавчих актів (Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Закон України «Про освіту», Державний стандарт початкової загальної освіти та ін.), які продукують вимоги щодо переструктурування змісту, вдосконалення організаційних форм та характеру взаємовідносин між суб'єктами освітнього процесу згідно з чинними нормативними документами.

Таким чином, нова парадигма підготовки майбутнього вчителя початкової школи обумовлює впровадження в освітню практику ідей: суб'єкт-суб'єктної взаємодії (діалогу, співтворчості, колективної дії, співпраці, поваги до співрозмовника, розуміння іншої позиції), самовдосконалення (формування самостворення, саморозвитку, самореалізації особистості та створення необхідних умов для цього), оптимізації й удосконалення освітнього процесу (оптимального зіставлення світоглядної та практичної спрямованості, впровадження дуальної

освіти тощо). Проблема застосування технологій кооперативного навчання у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи, в основі яких організація взаємодії між студентами в малих групах – це один з малодосліджених аспектів в педагогіці, що і підкреслює її значущість.

Перехід від предметно-орієнтованої на діяльнісно-практичну парадигму обумовив дослідження та розробку нових технологій оволодіння студентами професійними вміннями: організаторських та комунікативних (О. Будник, О. Ілліна, Л. Коваль, О. Сипченко, Л. Черкашина), підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності в умовах колективної, групової, індивідуальної роботи (А. Алексюк, Ю. Бабанський, О. Комар, А. Крамаренко, І. Лернер та ін.), активізація освітнього процесу кооперативними способами взаємодії (Р. Асадулін, С. Батишев, А. Біляєва, А. Вербицький, В. Дяченко, С. Ковальова, О. Кучайта ін.).

Характеризуючи сучасний етап розвитку процесу фахової підготовки вчителя початкової школи в Україні, Л. Коваль зазначила, що тенденції функціонування нової чотирирічної початкової школи зумовили необхідність розроблення особистісно-професійної підготовки вчителя та подальший розвиток системи підготовки майбутніх фахівців. Водночас науковець висловила застереження, що у практику освітнього процесу ЗВО впроваджувався не задекларований практико-орієнтований, а інформаційно-знаннєвий підхід і більшість викладачів педагогічних ЗВО були не готові до глибоких системних змін [4].

Вітчизняними дослідженнями доведено необхідність впровадження інтерактивних технологій навчання, серед яких – кооперативні, що передбачають організацію взаємодії студентів у малих групах.

Зважаючи на це, метою нашої статті є розкриття сутності та особливостей кооперативних технологій навчання у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах реформування освіти.

Сучасна школа потребує нині педагогів із високим рівнем професіоналізму, які б з відповідальністю ставилися до професійної діяльності, володіли інтерактивними технологіями навчання молодших школярів. В Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року виділено положення про те, що підготовка педагогічних працівників є центральним завданням модернізації освіти, провідним принципом державної освітньої політики. Розроблення нових підходів до професійно-педагогічної освіти передбачає низку перетворень, найбільш важлива з яких – створення умов для особистісного та професійного розвитку як дитини, так і педагога [5].

Водночас, нинішнє суспільство потребує самодостатнього, щасливого вчителя, який уміє встановлювати дружні відносини не лише з дітьми, але й з колегами та батьками. Фундатор сучасної педагогіки і філософії І. Зязюн стверджує, що нині педагог повинен уміти взаємодіяти з учнями таким чином, щоб одразу бути і помічником у роботі, і одним із джерел інформації. Від нього вимагається, як від режисера, створити сприятливу атмосферу для самостійної навчальної пізнання учнів, але не бути головним в групі учнів [3, с. 56].

Процеси модернізації в освіті детерміновані введенням в освітнє середовище інтерактивних технологій. Науковці Л. Пироженко та О. Пошетун у своїх дослідженнях виділяють чотири групи інтерактивних технологій: інтерактивні технології колективно-групового навчання, інтерактивні технології кооперативного навчання; технології ситуативного моделювання; технології опрацювання дискусійних питань [6, с. 33]. Актуальним у дослідженні є твердження М. Горват про те, що «найбільш ефективним і виправданим в цьому плані є застосування інтерактивних методів навчання, де викладач перестає бути головним джерелом інформації, але зростає його роль в організації самостійної пізнавальної діяльності студентів» [1, с.100].

Інтерактивне навчання передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію між учасниками освітнього процесу, при якому кожен здобувач освіти стає джерелом інформації через наявний досвід і завдяки прямій взаємодії між учасниками передає його далі. Реалізація

технологій інтерактивного навчання можлива за наявності проблеми та визначення методів роботи над нею в навчальних групах, прийняття узгодженого рішення за результатами групової діяльності. Дослідниця Т. Добриніна під інтерактивними формами розуміє таку організацію освітнього процесу студентів, при якій педагог знаходиться в позиції фасилітатора, у процесі активної взаємодії студентів з навчальним матеріалом, між собою і з викладачем [2].

Педагог-фасилітатор (як на вербальному, так і на невербальному рівні) сприяє підвищенню самооцінки студента, надихає впевненість у своїх силах, що в майбутньому допоможе студенту самовизначитися і самореалізовуватися в соціумі. Педагогічна фасилітація розглядається С. Стеблюк як процес позитивного впливу педагога на свідомість та поведінку студента, внаслідок чого підвищується продуктивність мислення, активізуються позитивні емоції та почуття, що проявляються в моральних справах [7].

Кооперативна освітня діяльність – це модель організації навчання студентів у малих групах, об'єднаних спільною навчальною метою (як правило, 2-6 осіб). Кооперативні технології у практиці застосування мають свої недоліки та переваги (таблиця 1).

Таблиця 1.

Кооперативна освітня діяльність

Цілі	Переваги	Недоліки
Опрацювання, закріплення, повторення нового матеріалу, вирішення проблем, реалізація проектної діяльності, розвиток творчого мислення, формування комунікативних навичок тощо.	Висока активність і мотивація учіння; високий рівень засвоєння навчальної інформації; розвиток особистісних якостей учасників; розвиток навичок роботи в команді.	Потребує попередньої роботи в організації роботи, ретельного підбору учасників малих груп; потребує більшого терміну на проведення, порівняно з традиційними методами навчання.

Формування малих груп в кооперативному навчанні може здійснюватися різними критеріями: звичайним розрахунком, методом жеребкування, витягаючи карточки відповідного кольору або з певними номерами, за улюбленим кольором, квіткою чи тваринкою тощо.

Для гармонійної та ефективної роботи в групах необхідно розподілити серед учасників певні ролі (ролі можуть бути змінними). Типові ролі в груповій діяльності:

- голова (керівник, капітан...) групи зачитує завдання та пояснює його всім учасникам, слідкує за дотриманням правил роботи в групі, спрямовує їх діяльність на вирішення поставленої проблеми, приймає остаточне рішення, доводить думку групи всім іншим учасникам аудиторії, або визначає спікера/доповідача;
- секретар проводить запис усіх результатів діяльності групи, допомагає при підведенні підсумків та їх виголошенні;
- спікер/доповідач чітко висловлює думку учасників групи, доповідає про результати роботи групи всім іншим учасникам в аудиторії;
- експерт слідкує за часом, аналізує відповіді, проводить пошук додаткової інформації з метою перевірки прийнятих рішень чи пошуку альтернативних тощо.
- Попри демократичний стиль в організації діяльності згідно сутності кооперативного навчання, учасники груп повинні дотримуватись певних правил:
- кожен з учасників має право висловлювати свою думку, але говорити чітко і зрозуміло, тільки по черзі чи тільки з дозволу голови (ведучого), повторні виступи можливі тільки через певний час;
- кожне висловлювання чи позиція повинні бути уважно розглянуті;

- у спільній роботі групи немає «акторів» і «глядачів», всі – учасники;
- всі уважно слухають доповідача, його не можна переривати сміхом чи мімікою під час виступу, за винятком жартів доповідача;
- кожне висловлювання має бути аргументовано фактами, логікою мислення тощо;
- всі дотримуються правила «Критикуємо і обговорюємо ідеї, погляди, міркування, а не тих, хто їх висловив»;
- в роботі групи активну участь беруть всі її учасники.

Так як кооперативне навчання передбачає групову взаємодію, то для нього характерними є ефекти малих груп, які дослідники називають «механізмами функціонування групи». Проблема групової ідентифікації глибоко досліджується у соціології та соціальній педагогіці. Науковці виділяють переважно такі ефекти малих груп, що безпосередньо пов'язані з груповою ідентичністю: належності до групи, синергії, Рінгельмана (соціальної лінії) та ефект «ми – вони». Водночас, Т. Добриніна у своїх дослідженнях виокремлює ширшу палітру ефектів малих груп [2]:

- фасилітація (від лат. *facies* – образ, обличчя) – значне підвищення продуктивності діяльності під впливом присутності інших. Цей ефект свідчить про підвищення мотивації рішення задач у індивіда в присутності значущих для нього персон;
- синергія – це ефект підсилення групової діяльності, що відбувається в результаті об'єднання учасників у малу групу. Під час навчання цей метод можна використати для колективного рішення нетривіальних завдань; в ігровій навчальній діяльності, як елемент ігрових ситуацій і дидактичних ігор з використанням методу мозкової атаки. Яскравим прикладом прояву ефекту синергії є методика групової стимуляції творчої діяльності – «брейнстормінг», коли в групі відбувається генерація нових ідей у ході розв'язання складної творчої задачі, що досягається шляхом усунення критичного аналізу та логічного осмислення цих ідей;
- ефект Рінгеймана полягає к зменшенні середнього індивідуального внеску у загальногрупову роботу. Ефект проявляється тим сильніше, чим більшою є кількість членів групи;
- ефект маятника, виявляється в циклічному чергуванні групових емоційних станів, інтенсивність і тривалість яких залежить від діяльності групи;
- ефект хвилі проявляється у поширенні в групі ідей, цілей, норм і цінностей. Окрема людина ділиться новою ідеєю із своїм найближчим оточенням, ця ідея доповнюється та розвивається членами групи. Ідея починає поширюватись серед інших членів групи, здійснюється її групова оцінка та обговорення, ідея охоплює все більше людей. Це можливо лише тоді, коли нова ідея відповідає потребам та інтересам людей, а не суперечить їм. Якщо ідея відповідає інтересам людей і розвивається ними, то ефект хвилі посилюється. Якщо ідея суперечить інтересам людей, то хвиля затухає;
- ефект пульсара – це зміна групової активності залежно від різних стимулів. Відповідно до ефекту пульсара активність групи різко підвищується на початку діяльності, а коли завдання вирішене, настає спад активності. Потім рівень активності знову піднімається до оптимального рівня, необхідного для нормальної злагодженої роботи групи;
- ефект бумеранга виникає при повідомленні суперечливої інформації або при взаємодії людей, коли агресивні дії однієї особи, то спрямовані проти іншої, врешті-решт діють проти того, хто здійснює ці дії або негативно висловлюється. В умовах групи люди більш прихильні до спокійної людини, ніж до її агресивного суперника;
- ефект «ми – вони» відображає почуття належності до групи (ефект «ми») і відповідно відстороненості, відокремлення від інших (ефект «вони»), має два окремі ефекти – емоційної підтримки та долучення;

- ефект долучення полягає в тому, що член групи відчуває себе долученим до проблем, справ, успіхів чи невдач тієї групи, до якої він реально належить чи суб'єктивно себе до неї приєднує, відчуває відповідальність за результати групи;
- ефект ореолу виявляється на початковій стадії ігрової діяльності при виборі лідерів. Сприйняття групою на основі раніше отриманої інформації або за статусом, репутації, особистісних якостей людини;
- ефект навіювання – це цілеспрямований, неаргументований вплив однієї людини на іншу або на групу. Часто навіювання розглядають як міру активності комунікатора, що передає інформацію;
- ефект зараження передає всім учасникам емоційний настрій, спонукальний мотив до активної участі в дії, що посилюється під час групових форм навчання за рахунок багаторазового відбиття;
- ефект наслідування – індивід не просто сприймає, а й відтворює риси і зразки демонстрованої поведінки. Розрізняють декілька видів наслідування: логічне і нелогічне, внутрішнє і зовнішнє, наслідування-мода і наслідування-звичай, наслідування всередині одного соціального класу і одного класу іншим. Очевидно, що всі наслідування можуть виявлятися і в процесі навчання, причому, процес наслідування виявляється в тісному контакті з механізмами зараження і навіювання.

В арсеналі доробок педагогів-практиків є низка прийомів технології кооперативного навчання, зокрема: «Активне слухання», «Павутиння», «Два – чотири – всі разом», «Обміркуйте/об'єднайтеся в пари/обміняйтеся думками», «Робота в парах», «Робота в малих групах», «Ролі в груповому навчанні», «Рольова гра (розігрування ситуацій за ролями)», «Ротаційні (змінювані) трійки», «Спеціальні ролі під час обговорення», «Мозковий штурм», «Мікрофон» та ін. Прийоми кооперативних технологій сприяють формуванню навичок і вмій спільної діяльності, розвитку здатності до спілкування, виробленню спільних цінностей, створюють атмосферу співробітництва, забезпечують глибоку внутрішню мотивацію студентів до навчання, краще осмислення матеріалу.

Таким чином, кооперативна освітня діяльність передбачає взаємодію учасників малих груп або спільну їх роботу задля засвоєння значного об'єму інформації та взаємонавчання всієї групи. Проведене дослідження не вичерпує всіх питань означеної проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у обґрунтуванні прийомів кооперативних технологій у процесі вивчення курсів фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Горват М. В. Застосування інтерактивних вправ для розвитку творчих здібностей студентів [Електронний ресурс] / М. В. Горват. – Режим доступу: https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/8710/1/2015_Opocova_Starosta_Tovkanec_Mizna_rodna%20konfer_S197-199.pdf#page=99. (дата звернення 25.03.2021р.)
2. Добрынина Т. Н. Интерактивное обучение в системе высшего образования: монография [Электронный ресурс] / Т. Н. Добрынина. – Режим доступа: <https://studylib.ru/doc/3697879/dobrynina-tn-monografiya--interaktivnoe-obuchenie-v-sisteme>. (дата звернення 20.03.2021р.)
3. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – 636 с.
4. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті розвитку початкової освіти : монографія / Л. В. Коваль; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України; Бердянський державний педагогічний університет. – [2-е вид., перероб. і допов.]. – Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2012. – 343 с.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text/> (дата звернення 20.03.2021р.)

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>